

KİT'LER VE ENTELLEKTÜEL
SERMAYENİN
İŞLETMELERE KATKISI:
(1923-1939)
DÖNEMİNE AİT BİR
İNCELEME*

Yrd. Doç. Dr. Recep YÜCEL**

* Bu makale hakem incelemesinden geçmiştir ve TÜBİTAK-ULAKBİM Veri Tabanında indekslenmektedir.

** Kırıkkale Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü Öğretim Üyesi.

ÖZ

Bu çalışma da; devletçilik, Kamu İktisadi Teşebbüsü'nün (KİT) ve entellektüel sermayenin tanımı, kapsamı ve önemi ele alınmıştır. Bu amaçla 1923-1939 yılları arasındaki dönemde; Türkiye'de KİT'lerin faaliyetleri sonucu, ülkenin ekonomisi, sanayisi ve kamu kurumlarına olan katkısı sayısal olarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Öte yandan, bu kurumların sayesinde; devlet işletmelerinde oluşturduğu düşünülen entellektüel sermaye açıklanmaya çalışılmıştır. Son olarak; bu sermayenin, günümüzde işletmelere, insan kaynakları yönetimine ve girişimlere olan kazanımlarına ilişkin genel bir değerlendirmeye yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: KİT, Devletçilik, İşletme, Girişim, Entellektüel Sermaye.

CONTRIBUTION OF BUSINESS SEES
AND INTELLECTUAL CAPITAL:
A STUDY FOR THE PERIOD
(1923-1939)

ABSTRACT

In this study, statism, State Economic Enterprises (SEEs) and intellectual capital were discussed their definition, scope and importance. For this purpose, in the period between of 1923-1939, in Turkey, as a result of the activities of SEEs in Turkey, the country's economy, industries and its contribution of public institutions were analyzed numerically. On the other hand, thanks to these institutions, state enterprises that are thought to have tried to explain the intellectual capital. Finally, nowadays, this capital to business, human resources management and entrepreneurship try to make a general evaluation of the gains.

Keywords: SOE, Statism, Business, Enterprise, Intellectual Capital.

I. GİRİŞ

Son yıllarda küreselleşme ile birlikte; sosyal, kültürel, iktisadi, teknoloji ve bilgi gibi birçok konudaki hızlı gelişmeler, ülkelerin ekonomi ve sanayi yapısını, “devletçilik” ve “KİT’lere” ilişkin uygulamaları ile işletmelerin işlevlerini oldukça etkilemektedir. Dolayısı ile günümüzde ekonomik ve sanayi faaliyetler artık bilgi yönetimine dayandırılmaktadır. Aslında bu etki, “*ilgili dönemde devletçilik altında KİT’lerin faaliyetlerinin, stratejik olarak asıl katkısı ve etkisi günümüzde işletmelerin çalışanlarına; bilgi, deneyim, model, eğitim, beceri ve yeteneklerde kazandırdığı “entelektüel sermayede” saklı olması ile ilgilidir.* Bu konu, çalışmanın temel amacını oluşturduğu kabul edilmektedir.

Bu amaçla, 1923-1939 yılları arasındaki dönemde, Türkiye’nin ekonomik ve sanayi durumuna ilişkin sayısal analizlerinin sonuçlarına bakıldığında; ülkenin durum ve şartlarının zorluğu, en temel ihtiyaçların karşılanamaması, sanayileşme, teknoloji ve işletmelerin yetersiz olmasının yanında, gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşma sorunu ile karşı karşıya olduğu da belirtilebilir. Bu nedenle bu kapsamlı ve temel sorunları hızla çözmek için başvurulmuş devletçilik ve KİT’lerin oluşumu, faaliyetleri ve bunların yarattığı düşünülen entelektüel sermayenin işletmelerin gelişimine etkileri çalışmada incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde; devletçilik, KİT ve entelektüel sermaye kavramlarının tanımı, kapsamı, önemi, gelişimi ve aralarındaki ilişkiler ele alınacaktır.

II. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Devletçiliğin Tanımı ve Kapsamı

Literatürde, bu konuda birçok tanımın olduğu ve bunların genelde aynı hususta birleştiği görülmüştür. Bu anlamda, TDK’nun sözlüğünün tanımına göre devletçilik; bir milletin yönetsel ve ekonomik işlevlerinin devletçe birleşik bir yönetim altında bütünleştirilmesi yasası ve öğretisi ile genellikle devleti töre, kültür, hukuk vb. nin kaynak ve taşıyıcısı olarak görme eğilimidir^[1]. Devletçilik; bir ülkedeki ekonomik faaliyetlerin doğrudan devletin kontrolü altında olduğu sistem olarak ta tanımlanabilir^[2]. Başka bir tanıma göre ise devletçilik; ülke ekonomisinin yönetimi ve sanayi ve tarımının devlet eliyle yürütülmesi olarak kabul edilmektedir^[3]. İnan ise devletçiliği; “*bireysel girişim*

[1] <http://www.turkcebilgi.com/devlet%C3%A7ilik/nedir>, E.Tarihi: 06.02.2011.

[2] <http://www.mavirize.com/genel/devletcilik.html>, E.Tarihi: 15.02.2011

[3] <http://www.turkceyazi.com/devletcilik-ilkesi-nedir.html>, E.Tarihi: 22.02.2011

ve çalışma esas alınarak, kısa dönemde ülkenin geliştirilmesi ve milletin genel ve yüksek çıkarlarının gerektirdiği ana faaliyetlerde, özellikle de ekonomik alanda devletin katılımı olarak ifade etmektedir.”^[4]

Aslında devletçilik liberalizmin karşıtı olarak kabul edilmektedir.^[5] Eş deyişle devletçilik; devlet yetkilerinin genişlemesi, kamu hizmeti ve faaliyetlerinin yayılması olarak ta kabul edilmektedir.^[6] Fakat devletin her ekonomik etkinliğini bu kavram içinde kabul etmemek gerekir. Dolayısı ile devlet, halkın temel ihtiyaçlarının karşılanması ve hizmetlerin yürütülmesinde, doğrudan üretime katılma yolu ile bu anlayışa destek vermiş olmaktadır. Devletçilik geniş ve dar yönü ile de ele alınabilir. Geniş anlamda devletçilik; ülkede uygulanan ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın özelliklerine işaret eden bir politika iken; dar anlamda ise, iktisadi alanda özel teşebbüse yer veren uygulamalardır. Kısacası devletçilik, bir ülkenin veya toplumun ekonomik faaliyetlerinin yürütülmesinin devletçe izlenmesi ve yönlendirmesi olarak ifade edilebilir.

Ayrıca devletçilik, Osmanlı Devleti'nin gelişme ve yükselme dönemlerinde de etkili olarak uygulanmış ama gerileme döneminde ise etkisini kaybetmiştir. İlgili dönemde ülkede, toplumun hızla ekonomik ve sosyal kalkınmasını gerçekleştirmek için kamu ve özel sektör işletmeciliğinin birlikte ve uyum içinde çalışmasına yönelik bir anlayış ve tutum tercih edilmiştir. Dolayısıyla bu uygulamalar; geçmişte iktisadi ve teknoloji yapı ile özellikle kamu yönetiminde çok yaygın olarak benimsenmiş ancak küreselleşme ve diğer kapsamlı değişimlerin sonucunda devletçilik anlayışı etkisini kaybetmeye başlamıştır.

İlgili dönemde, Atatürk ve yakın arkadaşları özellikle ılımlı bir devletçilik anlayışını benimsemişler ve bunun sadece Türkiye'ye özgü bir sistem olduğunu değerlendirmişlerdir. Ayrıca bu anlayışın; özel teşebbüse ve kişisel mülkiyeti desteklemesi, sadece ülkeyi çağdaş ve sanayileşmiş ülkeler düzeyine çıkarmayı amaçladığı söylenebilir. Dolayısı ile bu yaklaşımın, günümüzde ülkemizdeki işletmecilik ve özel teşebbüs uygulamalarına geçişin de ilk adımlarına işaret ettiği belirtilebilir.

2.2. Türkiye'de Devletçilikten Önceki Ekonomik Faaliyetlerin Durumu

1913 yılında, devletin sanayi istatistiklerine göre; “*Oriental Carpet Manufacture Limited*” isimli İngiliz halı şirketinin, 17 adet halı fabrikası ile ülkenin halı ve kilim üretiminin %75'ini ele geçirdiği,^[7] 720 maden ayrıcalığının 595'ini

[4] Afet İnan, Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı, Ankara, 1972, s.49.

[5] <http://www.turkeyarena.net/tarih/44578-devletcilik-ilkesi-nedir-ne-demektir-aciklamasi-anlami-tanimi.html> E.Tarihi:01.02.2011.

[6] <http://www.bilgicik.com/yazi/devletcilik-aturuk-ilkeleri/> E.Tarihi:11.02.2012

[7] Orhan Kurmuş, Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi, Ankara, 1982, s.106.

yabancıların işlettiği^[8] ve 1915 yılında ise, 282 sanayi kuruluşunun % 81'i özel girişime, % 10.6'sı anonim şirketlere ve % 9.6'sı ise devlete ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum dört olumsuz gerekçe ile açıklanabilir.

Bunların ilki; Osmanlı'nın ekonomik yapısının "serbest ekonomi'ye" geçişi ilişkin ilk adım olan "Türk-İngiliz Ticaret Antlaşması" dır. Buna göre batılı devletler; ülkenin iktisadi olarak dışa açılmasını, hammadde kaynaklarını ve iç ve dış pazarını her alanda denetlemişlerdir. İkincisi, Sanayi Devrimi'nin ekonomi ve teknoloji yolu ile uluslararası ticarete getirdiği yenilik ve Merkantalizm'in(***) yarattığı etkidir.^[9] Üçüncüsü, yükselen dış borçlanmalar ve Düyun-u Umumiye ile yabancıların devlet üzerindeki ekonomik denetimi ve dışa bağımlılığın daha da artmasıdır. Dördüncüsü ise; ülkenin iktisadi yapısını iyileştirmek için açılım olarak gündeme getirilen "Milli İktisat Politikasının" da başarısız olmasıdır. Bu bilgiler, o dönemde ülkedeki ekonomik ve sanayi ile ilgili faaliyetlerin durumunun iyi olmadığını göstermektedir.

(**) Merkantalizm: 15-18 nci yüzyıllar arasında, Avrupa'da feodalizmin çözümlenip ulus devletlerin kurulmaya başladığı ve sanayi kapitalizmine öncelik eden ticari kapitalizmin geliştiği döneme verilen isimdir.

2.3. Türkiye'de Devletçiliğe Geçişin Nedenleri

Türkiye'de bu yapıya geçiş birçok farklı temel nedeni kapsamaktadır. Dolayısı ile ilgili dönemde yukarıda belirtilen olumsuz gerekçelerin yanı sıra, devletçiliğe geçiş beş esas nedene dayandırılabilir. Bunların ilki, kaldırılan kapitülasyonların sayesinde büyük başarılar kazanılması^[10] ve "1933 yılında, 142 milyon sterlin olan yabancı sermaye tutarı 26 milyon sterline kadar düşmesidir."^[11] İkincisi, 1929 Ekonomi Krizi'nden sonra, Türkiye'de kamu kurumundaki yöneticilerin "liberal ekonomiye duydukları güvenin" sarsılmasıdır.^[12] Üçüncüsü, Atatürk'ün; geri kalmışlığı bizzat görmesi sonucu,^[13] ülkenin her yerinde halkın siyasal ve ekonomik anlamda sosyal adalet sağlanması yönündeki görüşleridir.^[14] Dördüncüsü,

[8] Tevfik Çavdar, Milli Mücadele Başlıklarla Sayılarla Vaziyet ve Manzara-i Umumiye, İstanbul, 1971, s.42.

[9] Esin Can Mutlu, Uluslararası İşletmecilik Teori ve Uygulama, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, Aralık, 2008, s.35.

[10] Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler, (Çev: Seha L. Meray) Takım: II, Cilt:2, Üçüncü Baskı, İstanbul, 2001, s.9.

[11] Ülken, a.g.e., s.271.

[12] William M. Hale, "Assesment, Origins and Objectives of Etatism", Papers And Discussion, Türkiye İş Bankası International Symposium on Atatürk (17-22 May 1981), Ankara, 1984, s. 696.

[13] Mustafa Albayrak, "Atatürkçü Düşünce Sistemi ve Liberalizm, Ekonomik ve Siyasal Bakımdan Bir Karşılaştırma Denemesi", Atatürk Yolu, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, Cilt: 9, Sayı:18, Kasım, 1996, s.103.

[14] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt: I, Derleyen: Nimet Arsan, Ankara, 1961, s.262.

dönemin Başbakanı'nın devletçiliği olumlu bulması ve İktisat Bakanı ise, özel sektöre yolu ile sanayileşebilme için en az 200 yıl gibi çok uzun bir süre olan ihtiyaca^[15] işaret etmesidir. Sonuncusu ise, Sovyetler Birliği'nde uygulanan ilk sanayi planının deneyimlerinden, 1932 tarihinde dönemin hükümetinin aynı ülkeden Beş Yıllık Sanayi Planı'na talep ettiği katkının olumlu etkileridir.^[16] Bu bağlamda, Atatürk; yapılan ilk “*iktisat Kongresi*”nde; yabancıların ekonomik, siyasi ve birçok alanda yoğun müdahaleleri ile ülkenin bağımsızlığını kaybettiğine^[17] işaret ederek bu yapıya olan ihtiyacı belirtmeye çalışmıştır.

2.4. KİT'lerin Tanımı ve Kapsamı

Ülkemizde KİT'ler ile ilgili ilk genel düzenleme, 17.06.1938 yılında ve 3460 Sayılı Kanun'la yapılmıştır.^[18] Bu kanunda; sermayesinin tamamı devlete ait olan ve kendi kanunlarına tabi oldukları belirtilen tüzel kişiliği haiz, idari ve mali yönden özerk ve sorumluluğu sermayeleri ile sınırlı kuruluşlar “*İktisadi Devlet Teşekkülü*” (İDT) olarak tanımlanmıştır.

Öte yandan, ilk olarak 1961 Anayasası'nın 127'nci maddesinde “*bu kurumların T.B.M.M. nce denetlenmesi kanunla düzenlenir*” hükmüne yer verilmiştir. Bu anayasada kavramın tanımı yer verilmemiş ve ancak 1964 yılında 440 Sayılı Kanun'la yapılmıştır. 1982 Anayasası'nın 165'nci maddesi de; “*KİT'nin denetimi*” başlığı altında, sermayesinin yarısından fazlası doğrudan veya dolaylı olarak devlete ait olan kamu kuruluş ve ortaklıklarıdır” şeklindedir. 1980'den sonra, bu kurumlarla ilgili yasal düzenlemeler daha çok KHK'ler ile yapılmış ve 233 Sayılı KHK' ile bu kurumlar KİT'ler ve İDT'leri olarak ikiye ayrılmıştır. Bunlar; sermayesinin tamamı devlete ait, iktisadi alanda ticari esaslara göre kurulan kamu kurumlarına İDT ve sermayesinin tamamı devlete ait, tekel niteliğindeki temel mal ve hizmet üretmek ve pazarlamak üzere kurulan kamu kurumlarıdır.^[19]

Bu kurumların durumu devletten devlete değişmekle birlikte, genel olarak kamusal kaynakları kullanmak yoluyla ekonomik alanda faaliyet gösteren devlet kuruluşlarını ifade eder.^[20] Bu kurumlar, kamu hukuku tüzel kişisidirler ve sorumlulukları ise sermayeleri ile sınırlı olan serbest kuruluşlardır. Dönem

[15] Yüksel Ülken, Atatürk ve İktisat, Ankara, 1981, s.34.

[16] İlhan Tekeli ve Selim İlkin, Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu, Ankara, 1982, s.158-170; Korkut Boratav, Türkiye'de Devletçilik, İstanbul, 1974, s.139-140.

[17] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt: I, (Derleyen: Nimet Arsan), Ankara, 1959, s.104.

[18] Halil Can, Doğan Tuncer, Doğan Yaşar Ayhan, Genel İşletmecilik Bilgileri, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2004. s.124.

[19] <http://www.forumdas.net/soru-cevap/kit-nedir-67403/>, E.Tarihi: 12.04.2011.

[20] <http://www.tugbam.com/aturk/devletcilik-ilkesi.html> E.Tarihi: 06.04.2011.

itibari ile ülkemizde bu kurumların ekonomik ve sanayi alanında faaliyetleri yürüten işletmelere olan katkılarının oldukça hayati olduğu söylenebilir.

2.5. KİT'lerin Kurulmasının Nedenleri

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde KİT'lerin; ekonomik kalkınmayı sağlamak, tekelleri devlet eli ile işletmek, özel sektörün başaramadığı veya girmediği işleri yapmak, ekonomiye yön vermek, özel sektöre öncülük etmek, gelir dağılımını düzenlemek kuruluş amaçlarını arasındadır. Konuya ülkemiz açısından bakıldığında ilk İktisat Kongresi'nde; ülkenin kalkınmasında özel teşebbüsün itici güç olması, devletin bunu desteklemesi ve teşvik etmesi yoğun olarak benimsenmiştir.

Ancak ilgili dönemde; özel teşebbüsün yeterli sermayesinin olmaması, alt yapı sorunları, yetişmiş insan gücü yetersizliği ile büyük ekonomik krizin ülkemizi de kısmen etkilemesinden dolayı, ülkede uygulanan iktisadi politikalarından beklenen olumlu sonuçlar alınmamıştır. Bu durum, yeni bir ekonomik modelin uygulanmasını zorunlu kılmış ve bunun esasını ise devletin planlama ve kuracağı özel teşebbüsler aracılığı ile ekonomide daha aktif rol oynaması şeklinde açıklamak mümkündür.

2.6. KİT'lerin Önemi ve Gelişimi

1925 yılında, Türkiye'de 633 Sayılı Yasayla Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuş ve bu yasa ile devlet işletmelerinin tamamı bu bankaya devredilmiştir. Feshane Yünlü, Bakırköy Pamuklu, Hereke Dokuma ile Beykoz Deri ve Kundura Fabrikaları bu işletmeler arasında yer almıştır.^[21]İlgili bankanın destekleri ile bu fabrikaların toplam sermayeleri: 2.913.795 lira iken, 1933 yılında 8.512.205 liraya ulaşmıştır. Öte yandan, KİT'ler ile ilgili Sanayi Planı 1928 yılında hazırlanmış^[22]ve faaliyet alanları ile kuruluş yerleri ülkenin geneline yayılmıştır.^[23]Bu kurumların sayesinde; ülkenin toplam ithalatının yaklaşık olarak % 50'sini yerli üretim ile karşılanmış^[24] ve yılda 75 milyon lira değerinde bir birçok yerli malın üretimi yapılmıştır. Bu planda ülkede yatırımların toplamı 44 milyon lira olarak öngörülmüş ise de, uygulamada bunun 100 milyon lirayı aştığı anlaşılmaktadır.^[25] Daha da önemlisi; "*ithali gereken bazı stratejik malların (demir, çelik, bazı kimyasal ürünler) yurt içinde üretilmesidir.*"^[26]Ayrıca, 1939 yılında;

[21] Dündar Sağlam, Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri, Ankara, 1967, s.11-12.

[22] Bilsay Kuruç, İktisat Politikasının Resmi Belgeleri, Ankara, 1963, s.19-25.

[23] Afet İnan, Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı, s.15.

[24] Boratav, a.g.e., s.155.

[25] Ülken, a.g.e., s.106.

[26] Yahya S. Tezel, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, (1923-1950), Genişletilmiş 2. Basım, Ankara, 1986, s.258.

şeker, çimento, kereste, deri, kauçuk gibi temel sanayi ürünleri ile pamuklu ve yünlü kumaş, kağıt, cam ve kükürtte ise % 60 oranında ülke kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek duruma gelmiştir. Bu dönemde ülke artık bakır ithal etmediği gibi, kromda da ihracat yapan ülkeler arasında Dünya'da Güney Rodezya'dan sonra ikinci sıraya ulaşmıştır.^[27] Bu planın başarısı üzerine hazırlanan ikinci planda; madencilik, bölge elektrik santralleri, ev yakıtları, toprak, gıda, metalürji ve kimya sanayi ile denizcilik sektöründe yatırım yapılması öngörülmüştür.^[28]

Çalışmada, yaklaşık toplam 16 yıl gibi kısa sürede KİT'lerin faaliyetlerine ilişkin sayısal analizlere göre; bunların Türkiye'nin iktisadi, sanayi ve teknolojisinin gelişmesine dönem itibari ile ciddi katkı sağladıkları anlaşılmaktadır. Böylesi bir katkının ancak, bu kurumların istihdam ettiği ve yetiştirdiği düşünülen nitelikli insanın bedensel ve fikrîsel gücünde olduğu kabul edilmektedir. Kuşkusuz bu iki güç günümüzde çok yaygın olarak kullanılan entellektüel sermaye kavramı ile açıklanabilir. Çalışmanın amacında da özellikle vurgulandığı gibi bu sermayenin, ülkemizde kamu kurumlarının yanında; işletmelerin yönetimi, rekabet gücü, insan kaynakları yönetimi ve girişimciliğin gelişiminde oldukça önemli bir yeri olduğu değerlendirilmektedir.

2.7. KİT'lerin Devlet İşletmelerine Katkıları

Çalışmada ilgili döneme ilişkin yapılan nihai analizlere göre de; Türkiye'de sanayinin GSMH içindeki payı 1923 yılında % 13.2 iken, 1939 da ise % 18.9'a yükselmiş ve bu dönemde toplam yatırımların % 30'luk bölümü sanayiye ayrılmıştır. Ayrıca, 1932 yılında mevcut sanayi kuruluşu sayısının % 2.1'i devlet işletmelerine ait iken, bu 1939 da % 9.7'ye yükselmiştir.^[29] Öte yandan ülkede her yıl ortalama 27 milyon tutarında yatırım yapılmış ve bunda devlet girişimlerinin payı 19 milyon düzeyindedir^[30] ve sanayi alanında toplam üretim değeri 1932 yılında 137.932.000 lira iken, bu yaklaşık % 100 artış göstererek, 1939 yılında 331.287.000 liraya ulaşmıştır. Aynı dönemde kamu kuruluşlarının sayılarındaki artış, % 260 oranında olup, bunların sayısı 31'den 111'e çıkmıştır.

Bu bilgilere dayanılarak; o dönemde ülkenin bütçesinin 11'i denk, 3'ü ise bütçe fazlası vermiştir. Bu dönemde, ülkede kişi başına düşen milli gelir % 4-6 arasında bir artış göstermiştir.^[31] Aynı dönemdeki sayısal analizlere bakıldığında; GSMH, yerli yatırımlar, yerli sanayi kuruluşu sayısı, devlet girişimleri ve işletmelerinin payı ile farklı yıllarda devletin bütçelerindeki artışlarının süreklilik

[27] Ülken, a.g.e., s.273-274.

[28] Afet İnan, Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Sanayi Planı, Ankara, 1973, s.5.

[29] İnan, a.g.e., s.7-8.

[30] Tezel, a.g.e., s.267.

[31] Ülken, a.g.e., s.41.

arz ettiği görülmektedir. Şüphesiz ki bu nihai olumlu sonuçlara, bu kurumlarda istihdam edilen iş gücünün entellektüel birikimlerinin neden olduğu söylenebilir.

2.7. Entellektüel Sermayenin Tanımı, Kapsamı ve Önemi

Konu ile ilgili yapılan literatür taramasında, entellektüel sermaye son yıllarda işletme ve bilgi yönetiminin alanına girdiği görülmüştür. Bu anlamda; bu kavramın işletmelerin üretim süreçlerinde kullandıkları fiziksel varlıkların, özellikle insan eliyle yönetimi anlamına gelen, birey ve örgütün davranışını etkileyen sermaye olarak tanımlanmaktadır.^[32] Bu sermaye bilgi ekonomisinin giderek yaygınlaşması ile birlikte, işletmelerin defter değerleri ile piyasa değerleri arasındaki farkın artması ve bilgiye dayalı örgütlerin toplam varlıkları içerisindeki maddi olmayan varlıkların ortaya çıkması ile birlikte gündeme gelmiştir.^[33] Bu sermaye, çalışanların fikirlerine önem vererek ve iş geliştirmeye yönelik önerilerini dinleyerek gerçekleştirilebilir.^[34] Bu kavram belirli bir sürede çalışma ile insan hafızasında oluşan beceri, kümülatif bilgi, uzmanlık ve birikim sayılabilir. Bu sermaye; insan, yapısal ve müşteri sermayesi olarak üçe ayrılmaktadır.^[35] Aşağıda bu sermayenin türlerinin açıklamalarına kısaca yer verilmiştir.

a. İnsan Sermayesi: Bu sermayenin temel bileşeni olarak kabul edilmektedir. En basit haliyle bir işletmenin çalışanlarına ait bireysel bilgi deposu olarak tanımlanabilir ve çalışanın bilgi, beceri, motivasyon ve iş yapma sermayelerine bağlıdır.^[36] Bu sermayeyi geliştirmek ise, çalışanların fikirlerine önem vererek ve iş geliştirmeye yönelik önerilerini dinleyerek gerçekleştirilebilir.

b. Yapısal Sermaye: Bilginin işletme faaliyetlerinde sürekli olarak kullanılması, öğrenmeyi ve bunu paylaşmayı özendiren bir kültürel yapıdır. İşletmenin verimliliğini ve karlılığını arttırmak için uygulanmış ya da uygulanacak yönetim araçları, iyileştirme teknikleri, bilgi teknolojisi sistemi, ARGE çalışmaları, patent, amblemler bu sermayenin kapsamında yer alır. Bu nedenle, bu sermaye daha çok insan sermayesi dışında örgütte oluşan sermayedir ve işletmenin pazar ihtiyaçlarını karşılayabilmeye yönelik örgütsel yeteneklerin toplamı olarak ifade edilebilir.

c. Müşteri Sermayesi: Örgütün müşteri, tedarikçi ve toplumun geri kalan kesimiyle ilişkisinin değerini ortaya koyar ve söz konusu kişilerin örgüte

[32] Brian Bergeron, *Essential of knowledge Management*: NJ: John Wiley & Sons Inc. s.15-16.

[33] Metin Kamil Ercan; Öztürk Başaran ve Kartal Demirgüneş, *Değere Dayalı Yönetim ve Entellektüel Sermaye*, Gazi Kitabevi, Ankara, s.95-96.

[34] <http://www.slideshare.net/guest8bee36/entellektel-sermaye>, E. tarihi:15.11.2011.

[35] <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/pfi.4140370713/pdf>, E. tarihi: 15.03.2012.

[36] Mustafa Sağsan; Recep Yücel; Cenk Sözen, “*Küresel Krizin Aşılmasında Alternatif Bir Yol: Sosyal Sermayede Enformasyon Edinimi ve Kullanım Kapasitesi*,” *Bilgi Dünyası*, Cilt 11, Sayı:1, Ankara, 2010. s.143-144.

bağımlılıklarını ifade eder. Bilgi akışına müşterilerin de dahil edilmesi şirkete fayda sağlaması açısından önemlidir. Belli konularda bilgilendirilmiş ve hatta yetkilendirilmiş müşteriler, kuruluşun ve kendilerinin gelişmesine olumlu katkılarda bulunabilir.

2.8. KİT, Entellektüel Sermaye ve İşletmelerle İlişkisi

Çalışmanın önceki bölümlerinde de özellikle de belirtildiği gibi, devletçilik altında KİT'lerin gerçekten ülkede durum ve şartların çok zor olduğu ve uzun süren mücadeleler sonucunda kurulduğu değerlendirilmektedir. Şüphesiz ki bu kurumlar, birçok ülke ve toplumda olduğu gibi, ülkemizde de faaliyet gösterdiği dönemlerde ve günümüzde de oldukça eleştirilmişler rağmen yerlerini korumayı sağladıkları düşünülmektedir. Buna karşılık ülkemizde bu kurumların, günümüzde özelleştirme uygulamaları kapsamında faaliyetlerinin neredeyse tamamına yakın kısmına son verilmiştir. Ancak, yaklaşık olarak yarım asır gibi uzun bir dönemde bu kurumlar; ülkenin teknolojik, sanayisi ve ihracatına olan acil ihtiyacına yönelik faaliyetlerinde, ekonomisinin gelişimine ve gelişmiş ülkelerin ekonomik seviyesine ulaşmada önemli derecede fayda sağlamışlardır. Dolayısı ile bu kurumlar, ülkenin değişik bölgelerinde; tarım, madencilik, petrol ve imalat sanayi, enerji, ulaştırma, haberleşme, turizm, inşaat, banka ve sigorta ile sosyal güvenlik^[37] gibi esas ve alt farklı sektörlerde başarı ile faaliyette bulunmuşlardır.

İncelenen dönemde, Türkiye'nin nüfusu yaklaşık olarak 14 milyon olup nüfus yoğunluğu yüksek değildir. Ancak, KİT'lerin kurulmasından günümüze kadar geçen sürede, ülkede nüfus sürekli artış eğilimi göstermiştir. Bu nedenle KİT'ler bünyelerinde; kuruluşlarından faaliyetlerini tamamlayınca kadar ülkenin nüfus artışına paralel olarak, aynı zamanda milli ve milletler arası alanda kamu kurumlarında her seviyede on binlerce yöneticinin yetişmesine, yüz binlerce iş görenin istihdamına olanak sağlamışlardır. Nitekim, bu kurumlar ve bağlı iştirakleri sayesinde; hem üniversitelerle hem de üniversite-sanayi işbirliğini sağlamış ve işletmelerin adeta bir laboratuvarı gibi faaliyet göstererek, çalışanlara teorik eğitimin yanında uygulama fırsatı da vermişlerdir. Bunun yanında aynı kurumlar çalışanlarına; iş, sosyalleşme, kültür, teknoloji, bilgi ve iletişim açısından da eğitilme imkanı yaratmışlardır. Bu genel sonuçlara bakılarak; bu kurumların ülkede her aileden yaklaşık 1-2 kişiye istihdam sağladığı; çalışanların ailelerine de sosyal güvenlik açısından kayda değer ölçüde destek sağladıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca bu kurumların; ülkenin ekonomik, sanayi ve teknolojik yapısının örgütlenme ve yönetilmesinin tasarımılanmasında pay sahibi olduğu değerlendirilmektedir. KİT'lerde yetişen bürokrat ve teknokratların birçok

[37] Sağlam, a.g.e., s.70-71.

kamu kurumunun yanı sıra, ulusal ve uluslararası alanlarda girişimcileri ve işletmeleri kurup ve başarı ile yönettikleri belirtilebilir. Ancak; hem kamu hem de işletme ve insan kaynakları yönetimine girişimlere olan katkıları sayesinde, bu kurumların ülke ekonomisi ve sanayisinin gelişmesinde rolü geçmişte olduğu gibi günümüzde de açıkça ortadadır.

Bu yaklaşımlardan hareketle, çalışmaya esas teşkil eden bu kurumların; işletme, insan kaynakları yönetimi ve girişimciliğe olan kazanımlarına değinmek de hassas konulardan biridir. Bu anlamda bu kurumların yöneticilik, liderlik, proje yönetimi ve alan uzmanlığı gibi hususlarda; deneyim, beceri, yetenek, yaratıcılık, sebat, sabır, ticari zeka, cesaret ve güven gibi uzun dönemlerde çalışanlara son yıllarda işletme literatüründe yaygın olarak kullanılan ve özellikle bilgiye dayanan “*entellektüel sermayeyi*” kazandırdığı değerlendirilmektedir.^[38] Şüphesiz bu tür sermayenin en önemli özelliği; işletmelerin mali yapılarında maddi sermaye gibi görünmeyen, ancak yapılarak kazanılan bilgi ve onun nasıl yönetileceğine odaklı olmasıdır.^[39] Dolayısı ile bu sermayenin ana unsuru da insan ve ona yapılan yatırımlardır. Bu nedenle, çalışanların eğitim yolu ile aldığı teorik bilginin yanında, özellikle uygulamaya yönelik bilgi açısından bu işletmelerin günümüzdeki işletmelerin gelişimlerine olan kazanımları göz ardı edilmemelidir.

[38] Mustafa Kara, Recep Yücel, Mustafa Sağsan, “*An Alternative Way in Global Crisis For Overcoming: Social Capital And Capacity Usage*” International Conference on Global Fiscal Crises, Kyrgyristan, Bishkek: Ahmet Yesevi University and Manas University,01-05April,2010; <http://entelektuel.com/entelektuel-sermaye/>.E.Tarihi:12.03.2011; <http://www.uludagsozluk.com/k/entelektuel-sermaye/>., E.Tarihi:01.03.2011.

[39] <http://entelektuel.com/entelektuel-sermaye/12.03.2011>; <http://www.slideshare.net/guest8bee36/entelektel-sermaye> 15.11.2011; <http://www.webhatti.com/ansiklopedi/621717-insan-kaynaklari-yonetimi-ders-notlari.html> 06.01.2012.

III. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışma kuramsal ve araştırma yönü ile genel olarak değerlendirildiğinde; Türkiye, ekonomik anlamda önemli bir sanayi ve ticari kuruluşu Osmanlı Devleti'nden miras olarak teslim almadığı görülmüştür. Ülkede Lozan Antlaşması'nın yaptırımları, kapitülasyonların kaldırılması ve yabancı sermayenin hızla çekilmesiyle oluşan ekonomik boşluk alınan her türlü tedbire rağmen, yerli girişimciler tarafından doldurulamamıştır. Ayrıca, cumhuriyetin kuruluşundan sonraki yıllarda da var olan sanayi ve ticaret faaliyetlerinin çoğu, ya yabancı ülkelere ya da onlarla işbirliği içinde bulunan kesimin kontrolü altında olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, en temel ihtiyaçları karşılamak, hızlı bir şekilde sanayileşme ve kalkınmayı gerçekleştirmek isteyen dönemin yöneticilerini, bir bakıma zorunlu bir biçimde devletçilik anlayışına yöneltmiştir. Bu anlayışın benimsenmesine paralel olarak, KİT'lerin gelişmesi de oldukça önemli ve zorunlu hale gelmiştir. Nitekim bu amaçla Türkiye'de; özellikle 1934 yılından itibaren kamu yatırımlarına ve kuruluşlarının yanında, onların girişimleri ve faaliyetlerine ağırlık verilerek, I ve II'nci Beş Yıllık Sanayi Plânları hazırlanmıştır. Öte yandan savaşlar sonrasında, bu olumlu iktisadi ve kalkınmaya hamleleri sonucunun, toplum üzerindeki yarattığı moral ve tatmininde önemi ve hassasiyeti göz ardı edilmemelidir.

Sonuç olarak; ilgili dönemde devletçiliğe geçişte yürütülen akıllı ve gerçekçi atılımlar sonucunda, KİT'lerin Türkiye'nin ekonomisi ile sanayisine köklü ve oldukça önemli destekleri olduğu değerlendirilmektedir. Böylece, ülkede bu kurumların; geçmişten günümüze milli sanayinin kurulmasında ve kamu kurumlarına verdiği desteğin yanında, milli gelirin ve refah düzeyinin artmasında ve dışa olan bağımlılığın azalmasında büyük yararlar sağladığı düşünülmektedir. Ayrıca, çalışmada ele alınan dönem itibari ile KİT'ler aracılığı ile oluşan entelektüel sermaye kapsamındaki insan sermayesinin; işletme, insan kaynakları yönetiminin ve girişimciliğin gelişmesinde önemli bir alt yapı oluşturduğu belirtilebilir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Afet İnan, Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı, Ankara, 1972.
- Afet İnan, Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Sanayi Planı, Ankara, 1973.
- Albayrak Mustafa "Atatürkçü Düşünce Sistemi ve Liberalizm, Ekonomik ve Siyasal Bakımdan Bir Karşılaştırma Denemesi," Atatürk Yolu, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, Cilt: 9, Sayı:18, Kasım, 1996.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt: II, Derleyen: Nimet Unan, 2. Baskı, Ankara, 1959.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt: I, Derleyen: Nimet Arsan, Ankara, 1961.
- Bergeron Brian, Essential of knowledge Management: NJ: John Wiley & Sons Inc., 2003.
- Bilsay Kuruç, İktisat Politikasının Resmi Belgeleri, Ankara, 1963.
- Boratav Korkut, Türkiye'de Devletçilik, İstanbul, 1974.
- Can Halil; Tuncer Doğan; Ayhan Doğan Y., Genel İşletmecilik Bilgileri, Siyasal Kitap evi, Ankara, 2004.
- Çavdar Tevfik, Milli Mücadele Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzara-i Umumiye, İstanbul, 1971.
- Ercan K. Metin; Öztürk Başaran; Demirgüneş Kartal, Değere Dayalı Yönetim ve Entellektüel Sermaye, Gazi Kitabevi, Ankara, 2003.
- Dündar Sağlam, Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri, Ankara, 1967.
- İlhan Tekeli; Selim İkin, Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu, Ankara, 1982.
- Kara Mustafa; Yücel Recep; Sağsan Mustafa, "An Alternative Way in Global Crisis For Overcoming: Social Capital And Capacity Usage" International Conference on Global Fiscal Crises, Kyrgyristan, Bishkek: Ahmet Yesevi University and Manas University, 01-05 April, 2010.
- Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler, Takım: II, Cilt:2, (Çev: Seha L. Meray), Ankara, 1973.
- Mutlu Esin C., "Uluslararası İşletmecilik Teori ve Uygulama", Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, Aralık, 2008.
- Kurmuş Orhan, Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi, Ankara, 1982.
- Sağsan Mustafa; Yücel Recep; Sözen Cenk, "Küresel Krizin Aşılmasında Alternatif Bir Yol: Sosyal Sermayede Enformasyon Edinimi ve Kullanım Kapasitesi," Bilgi Dünyası, Cilt 11, Sayı:1, Ankara, 2010.
- Ülken Yüksel, Atatürk ve İktisat, Ankara, 1981.
- Tezel Yahya S., Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, (1923-1950), Genişletilmiş 2. Basım, Ankara, 1986.
- Türkiye İş Bankası International Symposium On Atatürk (17-22 May 1981), Ankara, 1984.
- William M. Hale, "Assesment, Origins and Objectives of Etatism", Papers And Discussion,"

İ N T E R N E T

<http://www.turkeyarena.net/tarih/44578-devletcilik-ilkesi-nedir-ne-demektir-aciklamasi-anlami-tanimi.html> E.Tarihi:01.02.2011.

<http://www.turkcebilgi.com/devlet%C3%A7ilik/nedir>; E. Tarihi:06.02.2011.

<http://www.mavirize.com/genel/devletcilik.html>; E. Tarihi:15.02.2011.

<http://www.turkceyazi.com/devletcilik-ilkesi-nedir.html>; E.Tarihi:22.02.2011.

<http://entelektuel.com/entelektuel-sermaye/>;E.Tarihi: 12.03.2011.

http://www.ekodialog.com/kamu_maliyesi/kamu_iktisadi_kuruluslari.html; E.Tarihi:02.04.2011.

<http://www.tugbam.com/ataturk/devletcilik-ilkesi.html> E.Tarihi: 06.04.2011.

<http://www.forumdas.net/soru-cevap/kit-nedir-67403/>; E.Tarihi:12.04.2011.

<http://www.uydupasaji.com/438-uydu-pasaji-ansiklopedisi/53480-kamu-iktisadi-tesebbusleri-kit-nedir.html>; E. Tarihi: 25.04.2011.

<http://www.slideshare.net/guest8bee36/entellektel-sermaye> E.Tarihi:15.11.2011.

<http://www.webhatti.com/ansiklopedi/621717-insan-kaynaklari-yonetimi-ders-notlari.html>; E.Tarihi:01.01.2012.

Demirkolü.http://www.ekodialog.com/makaleler/entelektuel_sermaye.html E.Tarihi:06.01.2012.

<http://www.bilgicik.com/yazi/devletcilik-ataturk-ilkeleri/> E.Tarihi:11.02.2012

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.002/pfi.4140370713/pdf>; E. Tarihi:15.03.2012.

<http://www.uludagsozluk.com/k/entelektuel-sermaye/>; E.Tarihi:19.03.2012

<http://www.bilgicik.com/yazi/devletcilik-ataturk-ilkeleri/> E.Tarihi:11.02.2012

